№ 200 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 18 (30) **1878** ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 18 (30) № 200

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ. կէս տարվանը 6 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ՄՇԱԿ

„ՄՇԱԿ"

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

1879 Թւին

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԻ ԱՄԵՆ ՕՐ, բացի տօն և տօներին հետեւեալ օրերից։

Լրագրի ղիրքը և պրօգրամմն նոյն են մնում։ Մենք ստանում ենք ՍԵՓԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 րուբլ է, կէս տարվանը 6 րուբլ։ Գրվել կարելի է ՄԻԱՅՆ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ մէջ։

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐԸ ծախվում են 5 կոպէկով հատը։

Օտար քաղաքներից պէտք է դիմել հետեւեալ հասցէով՝ ТИФЛИСЪ Редакція «Мшакъ».

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքական վերջին անցքերը։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Զարդախլուից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Թիւրքիա՝ Նամակ Թիւրքիայից։ Իտալիա։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Տեղեկացոյց։—Բանասիրական։ Աղաջան և Գիւլիզար։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆՑՔԵՐԸ

Հեռագիրները հաղորդեցին, որ Աֆղանիստանի էմիր Շիր-Ալին առանց պատասխանի թողեց անգլիական կառավարութեան վերջին պաշտօնագիրը։ Այդ վարմունքի հետեւանքը այն եղաւ, որ Անգլիան պատերազմ յայտնեց Աֆղանիստանին։

Չը նայելով, որ անգլիական զօրքերի մէջ բազմաթիւ հիւանդներ կան, նոքա քայլ առ քայլ առաջանում են դէպի Աֆղանիստանի խորքը և կռւով վերցնում են ամրոցներ, որոնց պահապան զօրքերը փախչում են դէպի Կաբուլ։ Յայտնի չէ ի՛նչ հետեւանքներ կունենայ այդ պատերազմը Ռուսաստանի համար, այսքանը միայն կարելի ուղիղ ասել, որ ռուսաց դեսպանութիւնը անգլիական կառավարութեան ցանկութեան հակառակ դեռ ևս գտնվում է Կաբուլի մէջ, և մի և նոյն ժամանակ այդ կառավարութիւնը Ռուսաստանին է մեղաւոր համարում էմիրի անհնազանդութեան համար։

Լրագիրները հաղորդում են, որ անգլիական կաբինետի մէջ նշանաւոր անհամաձայնութիւն է տիրում Աֆղանիստանի հարցի առիթով։ Բացի այդ Անգլիայում մի քանի մասնաժողովներ են կազմվել, որոնց նպատակն է աշխատել, որ պատերազմը Աֆղանիստանի հետ շուտով վերջանայ։

Իտալիայի թագաւորի վրա ձեռք բարձրացնողը, ինչպէս յայտնվեցաւ, պատկանում է սօցիալիստական միջազգային ընկերութեանը։ Նրա մի քանի համախոհները նոյնպէս կալանաւորված են։ Նոյն ընկերութեան անդամները գործեցին դարձեալ մի ուրիշ չարագործութիւն։ Երբ իտալացիք Ֆլորէնցիայում հրապարակի վրա հաւաքված յայտնում էին իրանց համակրութիւնը վտանգից ազատված թագաւորին, ժողովրդի մէջ գցեցին Օրսինեան ռումբեր, որոնք երկու մարդ սպանեցին և մի քանիսին վիրաւորեցին։ Չը նայելով այդ անցքին, ժողովուրդը շարունակեց հանդէսը։

Լրագիրները հաղորդում են, որ ռուսաց առաջաւոր զօրքերը մի քանի կռիւներ ունեցան բաշի-բուզուկների հետ։ Բացի այդ Բ. Դուռը մեծ պատրաստութիւններ է տեսնում Ռուսաստանի հետ նոր պատերազմ սկսելու համար։

Կ. Պօլսի ամրոցները զինաւորվում են թնդանօթներով։ Այդ ամրոցները պաշտպանելու համար մինիստրութիւնը վճռել է 180 հազար զինուորներ գործ դնել։ Թիւրքիան յոյս ունի, որ Անգլիան գոնեա այս անգամ գործին կը մասնակցէ և նրան օգնութիւն կը հասցնէ։ Մինչև անգամ լրագիրները պատմում են, թէ ինչ ձևով պէտք է պատերազմին դաշնակից պետութիւնները, ինչպէս պէտք է արգելեն ռուսաց զօրքերի համար պաշարի հասցնելը և այլն։

Վ. Տ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԶԱՐԴԱԽԼՈՒԻՑ

10 Նոյեմբերի

Ուղիղ երեք ամիս է, որ մեր գիւղից նամակ չեմ գրել, և ասացէք խնդրեմ, ինչ գրէ մարդ, մինչդեռ ամեն մի նորութիւն տխուր տպաւորութիւններ է թողում մարդու վրա, չը կայ ոչ մի ազգօգուտ գործի յառաջադիմութիւն, չը կայ միաբանութիւն և համակրելի գործունէութիւն։ Գոհութիւն Աստուծոյ, ունինք քահանաներ, տանուտէր, ուսումնարան, հոգաբարձու, ուսուցիչ, վաճառականներ, եթէ ոչ բուն նշանակութեամբ,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՂԱՋԱՆ ԵՒ ԳԻՒԼԻԶԱՐ

1877 Թուին ապրիլի 15-ին Երևանի զօրաբաժինը գեներալ Տէր-Ղուկասովի առաջնորդութեամբ անցաւ սահմանը։

Զգուշութեամբ և կարգով առաջանում էր Երևանի զօրաբաժինը, կարծես տօնախմբութեան էր հրաւիրված։

Ապրիլի 18-ին երբ որ Թիւրքերը նկատեցին ռուսաց առաջնապահը, սաստիկ վրդովվեցան, որովհետև չէին սպասում նրանց։ Սաստիկ աղմուկ ընկաւ ամրոցումը և իսկոյն զօրքերը հրաման ստացան հեռանալ Ալլա-Դաղ սարերը։ Անկարգ ձևով ինչպէս ոչխարներ, ահով և դողով փախաւ ամրոցի զօրքը սարերը, թողնելով քաղաքում և ամրոցում ահագին քանակութեամբ զինուորական պաշարներ։

Մի և նոյն օրը քաղաքի և ամրոցի պատերի վրա Թիւրքաց ֆէսերի փոխանակ փայլեցին ռուսաց զինուորների գլխարկները։

Նոր տեղին ոչ՛ք այնպէս շուտով չէ ընտելանում, ինչպէս ռուս զինուորը։ Այստեղ էլ, ինչպէս և ուրիշ տեղեր, շուտով սկսվեցաւ ռուսաց զինուորական կեանքը՝ վրանները, հնոցները, պղինձները, ռուսաց երգերը, խօսակցութիւնը, ուրախ հանաքները փախած թշնամու վրա, երաժշտութեան հնչիւնները, երգիչները և օֆիցերների խումբը—այս բոլորը փոխարկեցին Բայազէթի միատեսակ կեանքը։

Հայոց տները սովորական հիւրասիրութեամբ բացվեցան ռուսաց համար, և ամենախեղճ հայն այն օրը հիւրասիրում է ռուս զինուորներին Աստուծոյ տուած բարիքով։

Գալուստեանցի տանը ուրախութիւն էին անում բոլոր բարձր աստիճանաւորները։ Հիւրասիրութիւնը առատ էր. միայն Գիւլլիզարը վախենալով ռուս հսկաներից թագ էր կենում մանաւանդ Աղաջանի սև աչքի հայեացքներից։ Աղաջանը նեղանում էր որ Գիւլլիզարը չը ցոյց տայ իր գեղեցիկ երեսը և ասում էր. «ով գիտէ, կարելի է գեներալի կամ պալկովնիկի մէկը սիրահարվի նրա երկար մազերի վրա, որոնք այնպէս գեղեցիկ ընկած էին մէջքի վրա և նրա կուսական կուրծքի վրա։

Թէպէտ Մըստօն ուրիշ քիւրդերի ցեղապետների և պատուաւոր անձանց հետ, ներկայացաւ ռուսաց հրամանատարին և յայտնեց իրան խոնարհութիւնը և պատրաստութիւնը ռուսաց կողմը անցնելու և նրանց հետ պատերազմելու, բայց նրա աչքերումը նկատելի էր մեծ չարագործութիւն։ Աղաջանը մեծ ուրախութեամբ կը խեղդէր այս կեղտոտ և վայրենի քիւրդին, բայց ռուսաց քաղցր ընդունելութեամբ այս գազանները ազատ շրջում էին քաղաքում և Աղաջանը ստիպված էր համբերել մինչև անգամ այն բանին, որ Մըստօն ինչպէս ամենաերևելի քուրդ ցեղապետ, մնաց ճաշելու իրանց տանը ուրիշ աստիճանաւորների հետ և գիշերը շատ ուշ գնաց քարւանսարա իր ընկերների մօտ։

Բայազէթ վերառնելուց մի քանի օր յետոյ, գեներալ Տէր-Ղուկասովը, թողնելով զօրքերի փոքրիկ խումբը ամրոցում ինքն հեռացաւ դէպի Էրզրում։

Մենք կը թողնենք ռուս հերոսների պատերազմի մէջ արած քաջութիւնների պատմութիւնը և կը խօսենք Գալուստեանցի վերջին վիճակի մասին։

Զինուորները շուտով բարեկամացան քաղաքացիների հետ։ Ամեն հայի տանը երևաց ռուսաց զինուորի զօրեղ ձեռքի օգնութիւնը. մէկ տեղ օրօրում է հայոց լալող երեխայի օրօրոցը, մէկ տեղ կով է կթում, մէկ տեղ տան առաստաղն է շինում, կամ թէ կոտրած կողպէքն է դրստում և յետոյ տան տիրոջ հետ սիրով լաւաշ, պանիր և կաթն է ուտում։ Հայերը շատ ուրախ էին այն առողջ մշակների համար, ևս առաւել ուրախ էին, որ նրանց կանանց վրա ուշադրութիւն չէին դարձնում։ Ուրախ էին ևս ջահել կանայքը, որոնց համարեա թէ ընտանեկան գործի մէջ կիսով չափ օգնում էին և ուրախանում էին նրանց քաղցր վարմունքի համար։ Բոլորը լաւ էին ապրում, օդը գեղեցիկ և հով, ջուրը համեղ և բարի, տան տէրը ոչինչ չէր խնայում և ոչինչով չէր նեղացնում նրանց։

Աւելի շուտ շուտ սկսեց Մըստօն գալ Բայազէթ իրան ընկերներով և շողոքորթել զինուորականներին և տնդղել ամենայն կողմերը։ Նա ման էր գալիս փողոցներում և հարց ու փորձ էր անում, թէ որքան զօրք ունեն ռուսները և որքան թնդանօթներ։—«Օ՛, ասում էր նա, այժմ ոչ մի ոյժ չէ կարող ընդդիմանալ ռուսաց, այժմ ոչ մի փաշա զօրքով չի գայ Բայազէթ մինչև որ ռուսաց զինուորը այստեղ նստած է»։

Երբ գալիս էր Գալուստեանցի մօտ և տեսնում էր իրան հակառակորդ Աղաջանին, իսկոյն քթի տակը ասում էր զարհուրելի խօսքը «տեսնենք», որով սաստիկ պղտորվում էր երիտասարդի արիւնը և զօրով պահպանում էր իրան որ նրա կրծքումը խանչալը չը ցըցի։ Գալուստեանցը մեծ բաւականութեամբ ծիծաղելով ասում էր Աղաջանին, «հապա եղբայր, ուր է քո երկիւղը», ինչով ենք հիմա վատ ապրում, բոլոր քրիստոնեաները մեզ հետ են, ոչոքի համար նեղութիւն չը կայ, վաճառականութիւնը լաւացաւ և մեր նոր տէրերը ամենաանպիտան աւելի համար փող են վճարում, մինչև անգամ մեր ամենախեղճերի քսակները լցվեցան, իսկ Թիւրքերի տիրելու ժամանակը բոլորովին ուրիշ էր. ահա քիւրդերից վախենում էիր, տեսնում ես ինչպէս պոչերը քաշեցին և մինչև անգամ Մըստօն էլ ձգեց իր զէնքը և համարեա թէ ամեն զինուորին մինչև ոտը գլուխ է տալիս. սպասիր

գոնէ մի քանիսը լոկ անուամբ, իսկ միւսները յայտնի իրենց հարստահարութեամբ և մարդատեցութեամբ։

Նայում ես այս կողմը, մի քանի տարուց առաջ բաժանված եղբայրը, լսելով եղբօրորդու օտարութեան մէջ վախճանվելը, չտապով բաժանման թղթեր է պատրաստում, որով եղբօրորդու բոլոր բաժինը իր կողմն է դարձնում, զրկելով մեծ եղբօրը։

Մեր անչահասէր տանուտէրը վաւերացնում է այդպիսի գրութիւնները չը նայելով զրկվողի լաց ու կոծին.... Հօկտեմբերին չաղլ կոնծաբանութիւններ եղան. կրպակների տեղեր որոշվեցան, իւրաքանչիւր կրպակատեղի համար ստանալով 5 ր., ընդամենը ստացվեցաւ 25—30 ր., որ մինչև օրս մի անյայտ պարոնի ձեռքին է։ Պ. Գրիգոր Պապեանցի լուսահոգի խալիֆայի սկզբանց ընդդէմ հակառամաբանութիւն չէր լինի, եթէ ասէինք. «փառք Ջարդախլուի հասարակութեանը, որ որոշել է արտատեղիների, կրպակների արդիւնքը և յանցաւորներից ստացած տուգանքը դարձրել յօգուտ ուսումնարանի». յետոյ փոքր ինչ խօսակցութիւնը առաջ տանելով ասէինք «բայց այդ արդիւնքները (բացի երկու գինետների արդեանց, որ բաւական խառվութիւններից յետոյ վերջապէս ուսումնարանը ստացաւ, մնում են անյայտութեան փոշիով ծածկված», ուրեմն չարդախլուեցիք Նուիրող և ոչ Նուիրող կամ Նուիրածը չը վճարող և ուսումնասէր եւ ուսումնատեաց ժողովուրդ են....

Գողութիւնները նկատելի կերպով բազմացած են, շատերից մէկն ասենք. այս ամառ մեր տանուտէրի հօտից 10—15 ոչխար են գողացել, բացի դորանից, վերջին օրերումս գիշերով մըտել են նրա հօտի մէջ և հովի գլուխը սաստիկ վիրաւորել, յանցաւորները դեռ ևս անյայտ են։ Վերջապէս, ընթերցողին չը ձանձրացնելու համար, մի անգամից ասենք, որ մենք մի աչքաբաց և հմուտ հսկող չունենք և այդ իսկ է պատճառը, որ մեր գիւղին կատարեալ անիշխանութիւն, կուրութիւն (ի հարկէ դէպի բարին), չը կամութիւն և միով բանիւ ատելութիւն է տիրում։

Մինչդեռ տանուտէրի կողմից անմխիթար դըրութեան մէջ ենք, ոչ պակաս աննախանձելի դրութեան մէջ ենք և մեր քահանաների կողմից։ Սորանք զլանում են իրենց պարտականութիւնը կատարելու, Աստուծու կամքը ժողովուրդին բացատրելու, բաւական համարելով միայն ծիսակատարութիւններ անելը, որոնց մէջ է կայանում, նրանց կարծիքով, քահանայական պարտաւորութիւնը։ Ես, ճշմարիտ ասած, այս անգամ միտք չունէի մեր հոգևորականների մասին խօսել, բայց և ինչպէս լսէի, երբ գործակատար քահանային, իմ ներկայութեամբ, արտասուելով գանգատվեց մի պառաւ կին իր որդու իրեն չընդունելու մասին։ Պառաւի խօսքերից երևում էր, որ արժ. Ստեփաննոս ք. Մանասեանցը իր հազիւ իննամեայ աղջկան կամենալով նշանել առաջինի որդու վրա, այսօրից սկսած ապագայ փեսայացուին հրամայում է հեռանալ իր եղբայրներից և ծնողից, սպառնալով հակառակ դէպքում իր աղջկան նրան չը տալ և որ, երբ արժ. Մակար ք. Տէր-Ստեփանեանցը և տանուտէրը խրատել են տղային եղբարց հետ սիրով ապրել, նրանցից սաստիկ նեղացել է։ Թէ որքան էին ուղիղ պառաւի խօսքերը, չեմ կարող երաշխաւորել, միայն այս կասեմ, որ նա գանգատում էր արժ. Մակար հօր մօտ, որը ոչ թէ նրա խօսքերը բացատում էր, այլ և ինքը յայտնեց, իրանից և տանուտէրից արժ. Ստեփաննոս հօր նեղանալը, երբ խրատել էին պառաւի որդոցը միասին բնակվելու։ Արժ. Ստեփաննոս հ. տանը չէր, որ գործակատարը հարկաւոր տնօրէնութիւն անէր, ուստի նրա հեռանալուց մի քանի օր յետոյ պառաւի որդիքը բաժանվեցան։

Մեր մէջ ուղիղ երկու ամիս է երեսփոխանի հաշիւ տեսնելը օրական հարց է դարձած այնպէս, որ ամեն օր ամեն մարդ դրա մասին է խօսում. երեսփոխանն էլ պատրաստ է հաշիւ ներկայացնելու, բայց չը գիտեմ ինչ պատճառով չեն վերջացնում, մանաւանդ, որ գործակատարին էլ խնդրեցին հաշւին մնալու, որը այդ մասին մի օր էլ մնաց, բայց մերոնք ժողովվեցան, խօսացին, ամենքը իրանց փորձառու խըրատները և ազգօգուտ նպատակները յայտնեցին, բայց ոչինչ հաշւատեսութիւն չը կայացաւ։ Առհասարակ մերոնք նմանվում են երեխաների, որոնք քարէ կամ փայտէ որ և է մի բան կը շինեն, գլուխ կը բերեն, վերջը մի ոտի հարուածով բոլորը կը քանդեն։

Ջօրն ասեմ, կամ զօրն խոստովանիմ, շատ բան կայ գրելու, բայց մի անփորձ գրչի գործ չէ՛

Վերջացնելով նամակս, աւելացնում եմ և այս, որ Թեմական տեսուչ պ. Տէր-Յովհաննիսեանցը իր օգնական պ. Եպիսկոպոսեանցի հետ անցեալ ամսի 26-ին այցելեց գիւղիս ուսումնարանին։ Մասնաւոր հարցաքննութիւն անելուց յետոյ, եթէ ոչ աւել, գոնէ և ոչ պակաս գոհ մնաց յառաջադիմութեան համար։ Ամաչում եմ, բայց ճշմարտութիւնը չը ծածկելու համար, ստիպված եմ պատմելու և հետևեալ տխուր անցքը։ Պարոններից մէկը, լսելով որ տեսուչները ուղղակի ուսումնարան են եկել, կնոջը պատուիրում է պատրաստութիւն տեսնել և ինքը գընում է ուսումնարան։ Հարցաքննութիւնը վերջանալուց յետոյ տեսուչներին հրաւիրում է իր տունը. բայց ոչինչ պատրաստութիւն չը կայ։ Երբ կնոջը յանդիմանում է իր պատուէրը չը կատարելու համար, վերջինս դանակ է վերցնում ինքնասպանութեան դիտաւորութեամբ. սուդիան, որ այդ եղելութեանը ներկայ է լինում, հազիւ կարողանում է վայրենացած կնոջ ձեռքից դանակը խըլել. կինը վազում է հրացանին, բայց սուդիայի շնորհիւ, այդ ևս չէ յաջողվում։ Ուրեմն, յարգոյ ընթերցող, հակառամաբանութիւն չէ և այս, եթէ ասենք, պ. տեսչի այցելութիւնը ունեցաւ լաւ և վատ, ուրախ և տխուր տպաւորութիւններ...

Հ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Երեքշաբթի նոյեմբերի 21-ին տօնի պատճառով «Մշակ» չի դուրս գայ։

—

ՂԱՐՍԻՑ մեզ հաղորդում են, որ այնտեղ շուտով մի գրադարան կը բացվի։ Արդէն 100-ից աւելի գրքեր են հաւաքված և 50 ր. փող։ Ղարսի առաջնորդը կամենում է գրադարանի միջոցով ընթերցանութեան սէր տարածել տեղացիների մէջ։

—

«Ալաշկերտցի գաղթականները, գրում է ՂԱՐՍի մեր թղթակիցը, հրաւիրվելով Թիւրք Միւշիր-փաշայից ամեն շաբաթ 40—50 գերդաստաններից բաղկացած խումբեր վերադառնում են իրանց հայրենիքը։ Թիւրք կառավարիչը խոստացել է հայ գաղթականներին պաշտպանել նըրանց և վերադարձնել իրանց սեփականութիւնը»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ

«Մասիս» լրագրին գրում են Էրզրումից հետևեալը։

Զօրրորդ բանակին Միւշիրութիւնը Տէրվիշ փաշային յանձնուելով, Իսմայիլ փաշան Կարնոյ Վալիութեան պաշտօնին մէջ վերահաստատուեցաւ, և Երզնկա գտնուած վիլայէթի պաշտօնատարաց հետ երկու օր առաջ քաղաքս հասաւ։ Նորին վսեմութիւնն՝ ընդհանուր քաղաքացւոց հետ ունեցած վաղեմի սերտ յարաբերութեանց առթիւ, թէ մահմեդական և թէ քրիստոնեայ ժողովրդեան կողմանէ սիրալիր ընդունելութիւն գտաւ։

Իսմայիլ Հաքքի փաշան տասն և հինգ տարի առաջ Միրալայութեան և վերջերը Լիվայութեան աստիճանաւ այն ինչ Տարօնոյ և Վասպուրականի կողմերը և մասնաւորապէս Մօթքի գաւառները քրդաց Խալահաթի պաշտօն կը վարէր, գրեթէ ընդհանուր քրդաց վայրենութիւնն և ապստամբութիւնն առաջինն նուաճողը սա եղաւ. ասոր համար քիւրդերն անոր գայլ (գուրտ) մականունը կուտային, ինչպէս որ այն ժամանակները Ս. Կարապետի վանքին մէջ հրատարակուած Արծուի Վասպուրականը նորա մէն մի արարքը գովութեամբ կը ծանուցանէր։ Վասն որոյ Նորին վսեմութեան Իսմայիլ փաշային այս անգամի պաշտօնը ընդհանուր Քիւրդստանի ահ ու սարսափ ձգեց, որոնք իրենց յուսացած դերը խաղալէն բոլորովին յուսաթափ եղան. գիտէին որ պատերազմի ժամանակ զբաղեալ լինելուն՝ չէր կրնար իրանց վրայ ակնարկ ձգել։

Այսպիսի յեղափոխական և տագնապալից ժամանակի մը մէջ, մինչդեռ քրիստոնեայ ժողովրդեանց վրայ ամեն կողմէ սարսափն և երկիւղը կը ծանրանար, և ամեն կերպ անտեղութիւնք հաւանական կը թուէին, որոց երեսէն աչհելի գաղթականութիւն մը կը գուշակուէր, բայց կառավարութեան ձեռք առած ազգու միջոցների շնորհիւ ամեն ինչ ի մի վայրկեանի յեղաշրջեցաւ, ամեն կողմ յուսացուածէն աւելի անդորրութիւն տիրեց, և այժմ գրեթէ Ռուսաց կառավարութեան տեղս գտնուած միջոցէն աւելի մարդասիրութեամբ կը վարուին մահմետականք և քրիստոնեայք մէկզմէկու հետ։ Այս և ուրիշ փորձեր կապացուցանեն թէ Տաճկաստանի մէջ ամենայն ինչ իշխանութեանց ձեռքն է, որք եթէ կամք ունենան՝ ամեն բան կարող են ընել, իսկ երբ եղածներուն վրայ աչք գոցեն և ժողովրդեանց արարմանց մէջ կրօնական խտրութիւն դնեն, ամեն անտեղութիւնք կը պատահին. կրնամ ըսել թէ կառավարչաց թուլութենէն չարք և չարիք կը քաջալերուին։

Կարնոյ և Վանայ վիլէյէթներու մէջ բնակեալ վայրագ քրդաց հարստահարութիւնք յաճախ տեսնուած են լրագրաց մէջ, որոց մասին չեմ ուզեր նորէն երկարաբանել. այլ կը ցաւիմ և կը զարմանամ որ սոցա բարձման համար ամենամեծ կարևորութիւնք և դժուարութիւնք ցոյց կը տրուին։ Քրդաց բարուցն և վարուց ի մօտոյ տեղեկութիւն ունեցող մը կրնայ հասկնալ թէ որչափ դիւրութեամբ կարելի է զանոնք նուաճել և բարեկարգել, եթէ տեղական իշխանութիւնք կամք ընեն։ Ասոր շատ մ՚ապացոյցներ կան և փորձով հաստատուած են։ Այս կողմերս ամենէն աւելի հարստութիւն դիզող ժողովուրդ ոչ երկրագործներն են և ոչ քաղաքացիք, այլ քիւրդերն են. նոցա նիւթական վիճակն ամենէն աղէկ է։ Ի բաց առեալ մէկ մասը, միւսները ոչ կանոնաւոր տուրք և ոչ զօրք կուտան։ Մէկ մասը՝ անուցած անասուններն ամեն տարի աղէկ գներով կը վաճառեն. մէկ մասն ալ աւարառութեամբ կապրին։ Միով բանիւ, քիւրդերն Ասիոյ կողմերը Կ. Պօլսէն պաշտօնի եկող անձանց հարստութեանց աղբիւրն են, քրդերուն ոսկիները սոցա բերաններուն այն աստիճան քաղցրութիւն տուած են, որ չեն ուզեր այս ազգին բոլորովին նուաճիլը։

Գաւառներէն այն ինչ ազգային Պատրիար-

Աղաջան, յունիսին ես կուրախացնեմ քեզ և քո տխուր ճակատը կը բացանեմ և ուրախ կապրենք այն ժամանակ։

Աղաջանը հասկանում էր այս խօսքերը և հոգով կուրախանար, եթէ նրա սիրտը չը ցաւէր և չը գուշակէր առաջ գալու տարաբաղդութիւնը և մանաւանդ եթէ չը վախենար Գիւլլիզարի կեանքի համար, իսկ Գիւլլիզարը հետզհետէ առաւել գեղեցկանում էր և աչքերը աւելի փայլում էին նայելով Աղաջանի վրա և սիրով ուղղում էր փափուկ ձեռով իր սիրեկան երիտասարդի տխուր ճակատի ծալերը։

Գեներալ Տէր-Ղուկասօվի զօրքը հեռանում էր Բայազէթից հեռու և հեռու։ Մըստօն այլ ևս չէր երևում քաղաքում և ոչ մի քուրդ բացի քաղաքացոց, մինչև անգամ չէր երևում մօտիկ տեղերում։ Շուտով լուր տարածվեցաւ իբր թէ բոլոր քիւրդերը հաւաքվում են և ուզում են յարձակվել Բայազէթի վրա, իսկ Մըստօին այդ ամբոխի առաջնորդ էին անուանում։ Սաստիկ տխրեցին քաղաքացիք այս լուրի վրա և առաւել զգուշացաւ Բայազէթի փոքրիկ զօրակը։

Յունիսի 4-ին երբ որ Դրամ-Դաղի սարերումը Երևանի զօրքի յաղթութեան լուրերը տարածվեցան, որտեղ սպանվեցան ռուսաց շատ հերոսներ, այն ժամանակ քիւրդերի վրէժխնդրութիւնը յայտնվեցաւ նորանով որ նրանք յարձակվեցան Բայազէթցոց ոչխարների և անասունների վրա, և քշեցին 2,000 գլուխ անասուն։ Այդ օրը Գալուստեանցը տխուր նստած էր իր շքեղ խալիչաների վրա և հաշւում էր իր ոչխարների և գոմէշների արժողութիւնը, որոնք ընկան միւսների հետ քուրդերի ձեռքը։

Շատ արտասունք թափեց այդ օրը Գիւլլիզարը իր սիրելի գրկումը, տխուր էր սաստիկ Աղաջանը, ոչինչ ուրախ խօսք չէր ասում իր հարսնացուին, միայն սղմում էր նրան իր կուրծքին և կարծես թէ հրաժարական էր տալիս, համբուրում էր նրա աչքերը և սրբում դառը արտասուքը։ Սաստիկ խղճում էր Աղաջանը կորցրած անասուններին, առաւել ևս ցաւում էր որ Գիւլլիզարը վտանգի էր ենթարկված։ Նա զգում էր որ իր թշնամի Մըստօն չի բաւականանայ այդ անասուններով, այլ կը գայ Գիւլլիզարին ևս տանելու, իր զզուելի խօսքով «տեսնենք»։

Թէպէտ շատ անհանգիստ էր քուրդերի արշաւելու օրը, բայց գիշերը շատ ուշ, քունը յաղթեց Գալուստեանցի ցամաք և տաք աչքերին և նոյնպէս էլ արտասուքից ուռած նրա աղջկայ աչքերին, բոլոր տան մէջ միայն Աղաջանը չէր քնած, նա փորձեց բոլոր տան կողպէքները, փաղաքշեց տան պահապան շներին, և հրամայեց ծառաներին քնել, և անցկենալով Գիւլլիզարի սենեակի կողմը նա երկար և սիրով նայում էր այն դռներին, որոնք պաշտպանում էին նրա սիրուհուն։ Յետոյ երեսը խաչ հանելով բարձրացաւ տան աշտարակի վրա, որտեղ վառեց նա ճրագ և տնղեց իր ճարած շատ գցող հրացանը, 200 հատ պատրոններ, ատրճանակ և սրբեց մեծ խանչալի ծայրը և յետոյ տխուր գլուխը քաշ գցեց և սկսեց մտածել։—«Ասում էի հօրս, որ հեռանայ այստեղից և տանի Գիւլլիզարին.... չէր լսում... կը մնան ռուսները—ասում էր նա, վախենալու բան չը կայ. կը մնան թիւրքերը—կապրենք առաջվայ նման։ Թիւրքերը գնացին, եկան ռուսները և... նմանապէս գնացին և թողին փոքրիկ զօրակ, այժմ կը գան քուրդերը և նրանց հետ Մըստօն... կը գան, կը գան... արդէն սկսեցին շրջականերին տիրանալ և կը հասնեն մինչև մեզ։ Ես իմանում եմ որ, մինչև ես կենդանի եմ Գիւլլիզարին ոչ ոք չի համարձակվի ինձանից խլել, իսկ եթէ կը սպանեն ինձ—այն ժամանակը ես ոչ ոք չի տանի իմ գեղեցիկ օրիորդին, որովհետև նա ինքը կարող է սպանել իրան.... Բայց ինչու համար այսպէս վաղ մեռնել, երբ կարելի էր ժամանակին հեռանալ այստեղից, երբ կարելի էր ապրել երկար և բաղդաւոր։ Օհ, հայր, հայր, ցաւ մեզի, ոչ միայն արտասուք կը թափենք, այլ և մեր արիւնը կը թափենք և չի տեսնի քո սիրելի աղջիկը իր ամուսնու գիրկը։ Նրա սիրտը շատ հոգոց հանելուց սաստիկ կսկծում էր։ Յանկարծ նրա վզից փաթաթվեցան երկու փափուկ և ծանօթ ձեռներ և թափվեցին նրա երեսին տաք և սիրոյ համբոյրներ։ Աղաջանի սիրտը այդ անսպասելի պատահմունքից սկսեց բաբախել աւելի շուտ շուտ, փաթաթվեց նա Գիւլլիզարին և գըրկեց նրա մէջքը. առաջին անգամն էր որ Գիւլլիզարը այնպէս լաւ և ջերմ սիրով համբուրում էր նրա երեսը։ Երիտասարդների սրտերը չը կարողացան դիմանալ նեղութեանը, սէրը գցեց նրանց միմեանց գիրկը։ Գիւլլիզարը այս գիշեր շատ ուշ քնեց, մոռանալով աշխարքի երեսին բոլորը, բացի Աղաջանի ամուր գրկախառնութիւնները։

Իսկ նա չը կարողացաւ աչքը խփել և վրէժխնդրութեան աչքով նայում էր քուրդերի բնակարանների կողմը և մի և նոյն ժամանակը սիրով նայում էր այն դռներին, որտեղից ճանապարհեց իր սիրուհուն։

Լուսադէմին Աղաջանը ցած եկաւ իր ննջարանից, որ նրա համար այնպէս քաղցրացաւ և թանգացաւ, որ տան մէջ ոչ մէկ անկիւն չը կար նրա համար այնքան թանգագին, գնաց զարթացնելու իր ծառաներին և նրա ուրախ ձայնը տալիս էր նրանց հրամաններ։ Նա հաստատ համոզված էր որ Գիւլլիզարը այժմ հոգով և մարմնով պատկանում է իրան և ոչ թէ Մըստօն, այլ և բոլոր Քիւրդստանը չէ կարող աղջկանը խլել իրանից։

Յունիսի 6-ին առաւօտը, ռուսաց փոքրիկ զօրակը դուրս եկաւ Բայազէթից պալկօվնիկ Կացեվիչի առաջնորդութեամբ արշաւելու և ժամի 11-ին Վանի լճի կողմից լսվեցան հրացանի ձայները։ Քուրդերի հեծելազօրքը շուտով յետ քշեց մեր զօրքին դէպի Բայազէթը։

(Կը շարունակվի)

քարան շարունակ հասած բողոքները Բ. Դրան ուշադրութեանը յանձնելով տնօրէնութիւն կը խնդրէին, Բ. Դրնէն գաւառները ղրկուած հրամանագրերն ուրիշ ազդեցութիւն չէին ըներ, այլ տեղիք կուտային կառավարչաց՝ այս առթիւ քրդաց երեւելիները բանտարկելու և անոնց փայլուն ոսկիներն առնելով արձակելու, հետեւաբար զանոնք աւելի եւս քաջալերելու:

Շատ անգամ քրդերու երեւելեաց հետ ունեցած տեսակցութիւններնուս ժամանակ՝ երբ իրենց խօսած եմք թէ ինչո՞ւ այսպիսի բաներու տեղիք կուտաք որ նեղուիք, կըսեն որ զմեզ այսպիսի իրաց քաջալերողը իշխանութիւնն է, վասն զի մեզ նեղելով մեր ստակները կառնեն, մենք ալ կը պարտաւորինք փոխարէնը ժողովուրդէն հանել, որպէս զի ուրիշ առթիւ ալ երբ զմեզ նեղելու լինին՝ կարենանք ազատիլ:

Երբեմն երբեմն կառավարութեան պաշտօնեայք տէրութենէն աւելի՛ ամսական և ծախք ստանալու համար խնդրոյն կարեւորութիւն տալով՝ նորանոր պաշտօններու դուռներ կը բանան: Այս կարգէն կրնամ համարել Տէրսիմի վրայ եղած արշաւանքն և քննիչ պաշտօնէից յուղարկումը:

Տէրսիմի կողմերը քսան տարիէն ի վեր է որ քանի մ՝ անգամ այսպէս բանակներ և պաշտօնեայները ղրկուեցան, ի՞նչ արդիւնք ունեցան, եթէ ոչ՝ տէրութեան համար աւելորդ ծախքեր և խել մը անձանց հարստանալու առիթներ: Առաջին պաշտօնատարաց որոշումներն ի՞նչ արգելքներու հանդիպեցան արդեօք, որ չը գործադրուեցան: Քիւրդերն համոզուած են որ իրենց ոսկիները զօրաց ռումբերէն աւելի զօրաւոր են: Կըսեն թէ Ալի-Շէֆիզ պէյ՝ ձմեռը գործ մը չը պիտի կարենայ տեսնել և Խարբերդ պիտի մնայ: Արդեօք գարնան ի՞նչ գործ պիտի ընէ... Եթէ առարկուի թէ զօրքերը քանի մը գիւղերու տիրեցին և քիւրդերուն մնացորդ տուրքերը կը հաւաքեն, թող չը խաբուին ընթերցողք: Արդէն այդ գիւղերուն մէջ երկու տարի առաջ ալ զօրք կար, և տուրքերն ալ կը հաւաքուէին, բայց գանձը չէին մտներ: Նոյինք այս անգամ պիտի ստանայ: Հիմա ապստամբ ըսելով վրանին բանակ ղրկուած անձինք՝ ի՞նչպէս կը լինէր որ երկու տարի առաջ և շարունակ Կարնոյ և Երզնկայի մէջ համարձակ կը պտըտէին, և ամեն ժամանակ ալ կառավարչաց հետ սեղանակից կը լինէին:

Բ. Դուռը՝ փոխանակ քրդաց բարենորոգումները Տէրսիմի լեռներէն սկսելու, աղէկ կընէ որ Վիլայէթներու կենդրոններէն սկսի, վասն զի քրդաց ամեն կերպ չարութեանց գործակից և կամակիցները կենդրոններուն մէջ մեծամեծ պաշտօններու վրայ կը գտնուին. եթէ կուզեն հիմնապէս բարեկարգել Տէրսիմը, թող նկատողութեան առնուն Խարբերդի և Երզնկայի մէջ գտնուած քանի մ՝ երեւելիներն, եթէ կը փափաքին Կարնոյ, Մշոյ, Վանայ, Պայազիտի և շրջակաները քրդաց բարբարոսութիւններուն վերջ տալ, թող նկատողութեան առնուն սոյն երկիրներուն մէջ թէ՝ պաշտօնի վրայ և թէ անպաշտօն գտնուած քանի մ՝ անձինք, որոնք միշտ նոցա չարեաց քաջալեր և կառավարութեանց առաջև նոցա պաշտպան են, վասն զի քիւրդերը փոխանակ տուրքը տէրութեան վճարելու շարունակ սոցա կը վճարեն:

Տեղական ժողովները (Իտարէի Մէճլիսները) վայրագ Քիւրդերէն աւելի հարստահարիչ են: Տեղ մը չը կայ որ տեղական ժողովոյ անդամ մը Քրդաց երեւելիներուն մէկուն (քիրվայ) չը լինի: Ասոնցմէ ոչ սակաւ տարբերութիւն ունին Դատական ժողովներն, ընդ որս նաև տեղւոյս Թիճարէթի ժողովն, որ կաշառակերութեան կենդրոնի տիտղոսը կը կրէ: Սոցա առաջնոյն և վերջնոյն պակասութիւնն ու պատասխանատուութիւնը մեծամասամբ ժողովրդեան վրայ կը ծանրանայ, որոնք դեռ եւս գիւղացւոց պէս իրենց պարտքըն ու իրաւունքը ճանչնալու զգացում մը չեն ունեցած: Ասոնց առթիւ երկրորդ անգամ ընդարձակօրէն պիտի գրեմ, գաւառներէն ստացած և ստանալիքը հարուստ տեղեկութեանցս հետ:

Պայազիտէն առնուած լուրերն այն կողմերն ալ անդորրութեան վերահաստատուիլը կը ծանուցանեն. Ալաշկերտէն Կարս գաղթեալ ընտանիք հետզհետէ վերադառնալ կսկսին: Կարնոյ առաջնորդ Գեր. Ցաւութիւն եպիսկոպոսը վերադարձողներուն ստացուածքն ու ինչքն իրենց դարձնելու և ամեն կերպ ապահովութիւն տալու համար յատուկ թագրիրով մը կառավարութեան դիմեց, նա ալ խոստացաւ ամեն կերպ ապահովութիւն տալ վերադարձող ժողովրդեան:

Կարնոյ և Բասէնի դաշտերու գիւղացիք կառավարութեան ձեռք առած անմիջական ազդու միջոցներուն շնորհիւ գաղթականութիւնը մոռնալով՝ իրենց գործերովը կը զբաղին: Միայն այս օրերս լուր մը ելաւ թէ տեղւոյս կառավարութիւնը վերահաստատելու պէս՝ նախկին և ներկայ տուրքերն ամենն ի միասին պիտի հաւաքեն: Այս բանը բաւական մտատանջութիւն պատճառեց հասարակութեան, բայց դեռ ես չեմ հաւատար որ այսպէս լինի: Կառավարութիւնն անշուշտ նկատողութեան կառնու այս կողմերու ժողովրդեան երկու տարիէ ի վեր բանակին ըրած ծառայութիւններն, այնպէս որ այնքան ձրի օգնութիւններ ընելէ ետև, ամեն գիւղ՝ տուած պարէններուն փոխարէն՝ քանի մը տարուան տուրքերէ աւելի առնելիք ունին գանձուն վրայ: Կը յուսամ որ կառավարութիւնն այս կէտերս ուշադրութեան առնելով՝ ժողովրդեան վէրքերուն սպեղանի մը չի գլանար. վասն զի այս կողմերս՝ թէ առևտրոց նուազութիւնն և թէ սղութիւնն աւելի ծանր նստաւ տեղւոյս ժողովրդեան վրայ:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Էրզրում, 22 հոկտեմբերի

Բաղդի բերմունքը ինձ հասցրեց Էրզրում մի յաջողակ օր, երբ պիտի օծվէր արձանը, որ կառուցվեց մեր տէրութենից հայոց գերեզմանատանը այնտեղ թաղված ռուս զինւորների յիշատակին: Հանդէսին մասնակից էր մեծ բազմութիւն և ներկայ էին պարսից և ֆրանսիական հիւպատոսները, նոյնպէս երկու տաճկաց պաշաներ. Մուստ կունդուխովը և Նորաեկ Միւնիֆ փաշան: Այս վերջինը ուղարկված է Բ. Դռնից իբրև նախագահ մի յանձնաժողովի, որ պիտի մընայ Էրզրում քրիստոնէից և տաճկաց մէջ հաշտարարական դեր կատարելու եւ քննելու այնպիսի դատեր, որ յառաջացած կը լինեն կրօնամոլութեան կամ ուրիշ քաղաքական ձգտումներից, յանձնաժողովը բաղկանում է հինգ անդամներից, որոնցից երկուսը հայեր են: Ով չատ էր լսած կունդուխովի մասին, նա ամենևին չէր հաւատայ որ սա այն մարդն է, որին տեսնելիս երևակայութիւնդ ոչինչ առանձին ազդեցութեան չէ ենթարկվում, վասն զի տեսնում ես մի սովորական տիպ, որ Վլադիկավկաս մտնելիս ամէն րոպէ կը պատէ աչքիդ առաջ—տիպ մի օսետինի իր մշտական մօրուքով, քիչ խոր ու կապտագոյն աչքերով, բարձր ու ձիգ հայկական քթով և միջակ հասակով: Այո, նշաններով բուն օսետին է, բայց ձեւերով մի ծանրաշարժ գեներալ, որի մաներների մէջ ամենևին չէ երևում լեռնական յաջողակութիւն և ճարպկութիւն: Ցարիքով նա հասնում է վաթսունի, խօսում է մաքուր ռուսերէն և ֆրանսերէն, զարգացմամբ կատարեալ եւրոպացի է թէպէտ հոգով թիւրքապաշտ: Նա ունէ չատ պատմական տեղեկութիւններ, լաւ ծանօթ է կովկասի ազգերին եւ բաւականապէս հայոց պատմութեան: Իմ այցելութեան ժամանակ, որ տևեց երկու ժամ, նա պատմեց մի պատմական աւանդութիւն Օսեթիայի անցեալից, որի իշխանական տոհմը առել էր իւր ծագումը հայոց թագաւորներից, որոնցից մէկի որդին հալածվելով իր հօրից եկել Օսեթիա և Ցագաւուր անունով է սկսել է կառավարել այդ ազգը: Նա անուանեց կարգով հայազգի իշխան սերունդներին, որոնցից հանեց կամբիա անունով մէկին, իսկ նորանից իրան և իր ազգականների ծագումը: Չէ՞ որ բաւական հետաքրքիր է մի այսպիսի նորութիւն, որ Լուսինեանների համար անշուշտ անախորժ պիտի երևայ....Քաղաքական համոզմունքով Կունդուխովը եռանդոտ սահմանադրական է, բացի կառավարչութեան խորհուրդարանական ձևը, որ նա խիստ կարեւոր է համարում և փրկարար Օսմանեան տէրութեան համար, փորձառու գեներալը պետութեան ոյժը հիմնում է ես նորա մէջ բնակող ազգութիւնների համակրութեան և սերտ կապակցութեան վրա, վասն որոյ նա անհրաժեշտ հարկաւորութիւն է համարում պարգևել քաղաքական ինքնավարութիւն այն ազգերին, որոնք արտայայտում են ազգայնութեան ինքնաճանաչութեան նշան և պէտք: Նա ասեց որ իր քաղաքական հայեացքը նա հրատարակել է չորս տարի առաջ առանձին բրոշիւրով, որը ցաւակցաբար յաջողութիւն չը գտաւ: «Ես յիրաւի, բացականչեց նա, կարելի է արդեօք կաշկանդել և սպանել այսուհետ հայերի ազգային զգացմունքը, երբ հազար տարիներ ոչինչ չը կարողացան անել, արդարութիւն է արդեօք ուրիշներին տալ ամեն ինչ, իսկ հայերին մոռանալ և զրկել, այն հայերին, որոնց յատկանիշը եղել է միշտ աշխատասիրութիւն, խելք և խոհեմութիւն: Ոչ, ո՛չ, այդ ազգը իրանը կը ստանայ և եթէ ասեմ թէ հայերի քաղաքական վերածնութիւնը, անկախութեան մաքով, կը տեսնեն մեր թոռները, այդ չատ ուշ միջոց կարող է համարվիլ, այլ երաշխաւորում եմ որ կը տեսնեն մեր որդիք:» Որչափ արդարամիտ լինէր թիւրքաց գեներալը և առողջամիտ, բայց կարծելով որ այդ տեսակ դատողութիւնը և եզրակացութիւնը նա կը յայտնէր սրտի խորքումը մորմոք զգալով, ես անցայ հակառակ դիրքի, ասելով թէ հայերը երբէք չեն ձգտի ինչպէս ես չեն ձգտած կազմել Օսմանեան պետութիւնից մի զատ մարմին, այլ նոցա ամենաչատ ցանկացածը գուցէ լինի միայն ինքնավարութիւն սուլթանի հովանաւորութեան ներքոյ: Չէրքէզազգի փաշան նայեց ինձ և գլուխը շարժեց խորդախ ժպիտով, երևում էր որ նորա հաւատը անսասան էր իր ասածի վրա:

Նոյն օրը երբ օծվեց արձանը երեկոյեան եղաւ հրաւէրք գեներալ-կոնսուլ կամսարականի տանը: Սեղանի վրա բացակայ էր միայն Իսմայիլ փաշան, որը վաղօրօք ներողութիւն էր խնդրել չը գալու համար յիշելով իր զառամեալ հասակը: Երբ ամենքը նստեցին նշանակած կարգով, ինձ դիպցութիւն ընկաւ Միւնիֆ-փաշայի հետ, որի ազնիւ դէմքից, գրաւական խօսակցութիւնից և քաղաքակրթված մաքերից զարմանալի էր երևում որ թիւրք փաշաները այնչափ խստաբարոյ կարող են լինել, որչափ լսել ենք մենք և կարդացել նոցա մասին: Միւնիֆ փաշան ոտից մինչև գլուխ ջէնտլմէն է բառի վսեմ նշանակութեամբ: Ջանցաւ մի քանի րոպէ, երբ մեր փոխադարձ հարցերից երևաց որ բարեկամաբար զրոյց կանեն նոքա, որոնք ուղիղ մէկ տարի առաջ միմեանց դէմ կրակի գունտեր են ցանելիս եղել: Ցիխիսձիրիի մեր առաջի յարձակման ժամանակ, իմ սեղանի ընկերը արտիլերիայի հրամանատուն է եղել, իսկ ինձ պատկանում էր նորա դէմ գործող չորս թնդանօթի իշխանութիւն, երկու օր շարունակ միմեանց յարգում էինք կատաղի ռմբակոծութեամբ, որի ժամանակ սպանվել է Միւնիֆի նախորդը, իսկ ինքը ստացել թեթև վերք աջ ուսի վրա: Այս անակնկալ դէպքը մեզ այնչափ մտերմացրեց, որ սեղանի բոլոր երկարատև ընթացքում, մենք ամենևին չը կարողացանք մասնակցել ընդհանուր խօսակցութեան, կլանված լինելով միայն այն ինտիրեսով, որ ներկայացնում էր մեզանից իւրաքանչիւրի յայտնածը միմեանց կողմից ունեցած սխալմանց ու յաջողութեան վրա: Բայց կարող եմ վկայել որ այդ երեկոյ քիչ մարդ գտնվեցաւ, որ չասէր մի քանի խօսք կենաց բաժակի վրա, անշուշտ վերջացնելով իր խօսքը խաղաղութիւն և յառաջադիմութիւն բառերով: Խօսողներից չատերը երիտասարդ քաղաքացիք էին, որ Հայաստանին երջանկութիւն էին մաղթում երկու դաշնակից տէրութեանց հովանաւորութեան ներքոյ—Ռուսաստանի և Տաճկաստանի: Ներդաշնակ զինուորական երաժշտութիւն ձայնակից էր միշտ այս մաղթանքին...

Գրիգոր Նիկողոսեան

ԻՏԱԼԻԱ

—

Դատաստանական ատենի առաջ Լամբերտինի-Անտօնէլլի գործի վիճաբանութիւնը դեռ չը վերջացաւ երէկ, որովհետև Մ. Մարիի ճառը երեք ժամ տևեց:

Վիճաբանութիւնը այսօր նորից սկսվեց թոյլ տալու պատուելի Տաժանին հերքել իրան հակառակորդի փաստերը:

Մենք այս առարկայի վերաբերութեամբ կը կրկնենք մեր երէկվայ ասածը. վիճաբանութիւնը իրաւաբանական մի հարցի ձև ստանալով նա տեղի չի ունենայ ժամանակագրութեան մէջ: Մենք կաշխատենք այնու ամենայնիւ հաղորդել պատուելի Տաժանիի մի յայտարարութիւնը, որը կը վերաբերի ժամանակագրութեանը:

Ցարգելի Տաժանին յայտնեց, որ կարդինալ դը Պիէտրօ, որը կարդինալ Անտօնէլլիի մտերիմն էր, հաստատապէս գիտէր, որ կոմսուհի Լամբերտինին Պիոս IX-ի հանգուցեալ պետական քարտուղարի աղջիկն էր, և հետեւաբար կարդինալ դը Պիէտրօն, որ այսօր Սակրէ-Կօլլէժի գահերէց և հռոմէական սուրբ եկեղեցու բարձրերէց կարդինալ է, կարող է ի թիւս այլոց կենդանի վկայ համարվել:

Պ. Տաժանիի ճառը տևեց մինչև ժամի 4-ը: Հռետորը գրեթէ բոլոր մուրհակների բովանդակութիւնը կարդաց, ապացուցանելով, որ կոմսուհի Լամբերտինին կարդինալ Անտօնէլլիի աղջիկն է:

Կարդինալ Սիմէօնի անունը միայն այսօր հնչուեցաւ: Պ. Տաժանին յայտնեց որ մէկը խնդրել էր կարդինալ Սիմէօնին, որ իր ազդեցութիւնը գործ դնէ Անտօնէլլի եղբայրներին յորդորելու, որ նրանք հեռու կենան սկանդալից: Կարդինալ Սիմէօնին սաստիկ աշխատեց անել այն ինչ որ նրանից խնդրում էին, բայց ի զուր:

Կարդինալ դը Պիէտրօն իրան կողմից առաջարկեց, որ հարցը յանձնեն մի իրաւընտրութեան, (arbitrage) որը բաղկացած լինի, չորս կամ հինգ անձինքներից, և որի իշխանութիւնը երկու կուսակցութեան կողմից էլ կանխագոյն հաւասարապէս ընդունված լինի:

Բայց այս հնարքն էլ ոչինչ ելք չունեցաւ, և դատը սկսվեցաւ:

Պ. Բօնկալլի Կլիւզօնում 330 ձայն ստացաւ, իսկ պատերազմական մինիստր գեներալ Բօնէլլին—257:

«Diritto» լրագիրը պաշտօնապէս հերքում է այն լուրը, որ իբր Պալէրմօի նահանգում աւազակների խմբեր են երևացել Սալպիէտրայի կամ ուրիշ գլխաւորների առաջնորդութեան ներքոյ:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼԱՀՕՐ, 15/27 նոյեմբերի: Գեներալ Ռէբէրտսի զօրքերը անցան Դուրվօջաիլ և իջան Կուրումի հովիտը: Տեղացի ժողովուրդը սիրով է ընդունում զօրքերին: Կուրումի ամրոցը սաստիկ վնաս կրեց. պահապան զօրքը Պէյվար փախաւ, որտեղ ընդդիմադրութիւն է սպասվում:

ԼՕՆԴՕՆ, 16/28 նոյեմբերի: Լուր կայ, որ էմիրը ի նկատի ունելով պարսից զօրքերի շարժումը դէպի սահմանը, յետկանչեց իր զօրքերին Հերատ: Կանդագարի լրաբերները կարծում են, որ աֆղանիստանցիները հեռացան Պէյվարից մինչև Հուրիաբ: Աֆղանիստանի օգնական զօրքերը գալիս են Կուշաից:

ԼՕՆԴՕՆ, 16/28 նոյեմբերի: Պարլամենտը հրաւիրված է դեկտեմբերի 5-ին:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 նոյեմբերի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 96 ր. 87 կ., երկրորդ 95 ր. 25 կ., երրորդ 95 ր. 25 կ., չորրորդ 95 ր. 25 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 233 ր. 25 կ., երկրորդ 228 ր., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը 92 ր., երկրորդ 91 ր. 12 կ., ոսկի 8 ր. 45 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ $23^5/_{16}$ պէնս: Տրամադրութիւնը հանգիստ է:

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

որ գտնվում էր Գոլովինսկի փողոցի վրա Սաբաջովի տանը, այժմ գտնվում է նոյն ԳՈԼՈՎԻՆՍԿԻ ՓՈՂՈՑԻ ՎՐԱ, ՇԻՕԵՎԻ ՏԱՆԸ, գերմանական կլուբի և Վեստլէի լուսանկար խանութի մօտ մի և նոյն առնչութեամբ: Այցելողների համար ԲԱՑ է ԱՄԵՆ ՕՐ առաւօտեան 9 ժամից մինչև երեկոյեան 5 ժամը: Հաւաքածուին ՆՈՐ ԲԱՆԵՐ ԵՆ ԱՒԵԼԱՑՐԱԾ:

8—25

Մամուլի տակից դուրս եկաւ

ՕՐԱՑՈՅՑ

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻ 1879 Թ. համար.

Գինն է 15 կոպ. հարիւրով գնողներին 20% զեջումն կը լինի: Օտարաքաղաքացիք ձանապարհածախք վճարումեն' հարիւր օրինակի համար — 1 ր. „ յիսունի համար — „ 60 կ.

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ ԶԱՔ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ վաճառվում են՝

1. Մինաս Չերազ-Ազգային դաստիարակութիւն 1 րուբլ. 2. Գրականական փորձեր 1 ր., 3. Շուտով կը ստացուի նոյն հեղինակի աշխատութիւնը թէ ինչ շահեցանք Պերլինի Վեհաժողովէն: 4. Գուլամիրեանց—Սեներիմ ողբերգ. 1. ր., 5. Թորոս Լևոնի 1. ր., 6. Տէր Դաւթեանց-Նոր դասագիրք ռուսերէն լեզուի 40 կ., 7. Ղուկասեանց—ընթերցարան երրորդ տպագրութիւն 40 կ.:

Շուտով լոյս կը տեսնէ պ. ՑԱՐՈՑԻ «Հայոց Մամուլը Ռուսաստանում և Կովկասի մէջ» «Обзоръ» ռուս լրագրում տպուած յօդուածի հայկական բնագիրը առանձին բրօշիւրով:

ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ երկսեռ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

յայտնում է, որ նոյեմբերի 10-ից մինչև 20-ը առաւօտեան 10—2 ժամը ուսումնարանի շինութեան մէջ (Կուկիայում, Վորոնցովսկայա Նաբերեժնայա փողոցի վրա) մտնող աշակերտները կենթարկվեն ՓՈՐՁՆԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹԵԱՆԸ: Այս տարի բացվում է միայն ՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ դասատուն:

Ուսումնարանը ընդունվում են բոլոր դասակարգերի ռուս ՀՊԱՏԱԿ ԵՐԵԽԱՆԵՐ: Պատրաստական դասատուն մտնելու համար պահանջվում է 11-ից մինչև 17 տարեկան հասակ, իսկ գիտութիւն կրօնից, գլխաւոր աղօթքներ ռուսաց լեզուից, ազատ ընթերցանութիւն և գրութիւն, թուաբանութենից, գործողութիւններ ամբողջ թւերով.

ԳԻՇԵՐՕԹԻԿՆԵՐԻՆ ուսումնարանը առժամանակ չէ ընդունում:

Աշակերտների տարեկան ԹՈՇԱԿ նշանակված է տարեկան 10 րուբլ: Ուսումնարան մտնելու համար խնդիրքները պէտք է հասարակ թղթի վրա գրված լինեն և տրվեն ՎԵՐԱԿԱՑՈՒԻՆ, որ բնակվում է ուսումնարանի շինութեան մէջ: Խնդիրքի հետ պէտք է ներկայացնել մետրիկական վկայական:

Կարճ ժամանակամիջոցում աշակերտներին միջոց կը տրվի էժան գնով ուսումնարանի մէջ ճաշել:

3—3

ЕЖЕДНЕВНАЯ ПОЛИТИЧЕСКАЯ И ЛИТЕРАТУРНАЯ ГАЗЕТА

„ОБЗОРЪ"

будетъ издаваться въ г. Тифлисѣ въ 1879 году по той же программѣ, въ томъ же направленіи, въ тѣ же сроки и въ тѣхъ же размѣрахъ какъ издавалась въ 1879 году.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА. съ пересылкою или доставкою. на-годъ 15 руб.; на пол-года — 8 р., на три мѣсяца — 4 р. 25 к. и на одинъ мѣсяцъ — 1 р. 50 к. желающіе подписаться разсрочкою на цѣлый годъ вносятъ по пяти руб. сер. къ началу января, апрѣля, и августа.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ: въ конторѣ газеты, въ г. Тифлисѣ, на Головинскомъ проспектѣ, д. № 7. Иногородные адресуютъ свои требованія просто: «ВЪ Г. ТИФЛИСЪ, въ редакцію газеты «ОБЗОРЪ».

Редакторъ Н. Николадзе.

Մանկական մէկ մեծ ԵՐԿԱԹԻ ԱՐԿՂ (կասսա) փողի համար: Գնի համար կարելի է տեղեկանալ Կաթօլիկների եկեղեցու դիմաց Մելիք-Նուբարովի տանը:

5—5

ՄԻ ՕՐԻՈՐԴ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է

և պատրաստում է աշակերտուհիներին ԲՈԼՈՐ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՆԵՐԻ փոքր դասատուններին համար: Ընդունում է նոյնպէս ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ աշակերտներ և աշակերտուհիներ 8—9 տարեկան: Հասցէն կարելի է իմանալ «ՄՇԱԿԻ» խմբագրատանը:

СЕНЕКЕРИМ

ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ

ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ

Ողբերգութիւն 5 արարուածով.

Գինն է 1 րուբ. արծ:

Մեր այս աշխատութիւնը լոյս տեսաւ և արդէն վաճառվում է

Ս. Պետերբուրգում Արժ. Գէորգ Քահ. Խանթարճեանցի մօտ:

Տփխիսում պ. Զաքարիայ Գրիգորեանի գրավաճառանոցում, Շուշում պ. Մահտեսի Յակոբեանցի նոյնեպէս, իսկ Երևանում մեր մօտ:

Շուտով դուրս կը գայ 1879 Թ. մեր ՕՐԱՑՈՅՑները 2 տեսակ. մեծադիր հանդերձ 1 պատկերով և ՏԱՂԻԿ ԸՆՏԱՆԵԱՑ Դ. տարի յաւելուածով. և փոքրադիր հանդերձ 2 նոր պատկերներով:

Եւս մօտ միջոցում կը հրատարակենք մի տետրակ ՔՆՆՈՒԹԵԱՄԲՔ ՊԱՏԱՍԽԱՆ և ՀԵՐՔՈՒՄՆ «Գրիչ» ստորագրութեան դէմ «փորձի» № III-ի մէջ: Երևան նոյեմբերի 1878 Թ.:

Աբգար Գուլամիրեանց

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՍԻՐԵԱՆԻ ՊԱՏՐԱՍՏԻ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐԻ ԽԱՆՈՒԹՈՒՄ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԻ ՎՐԱ

ստացվել են մեծ քանակութեամբ ՖՐԱԿԻ ԵՒ ՏՐԻԿՕԻ ՍԻՒՐՏԻԿՆԵՐԻ ՇՈՐԵՐ, որոտրդական ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺՕԿԵՏՆԵՐ, ձմեռային ՊԱԼՏՕՆԵՐ և ՎԱՐՏԻԿՆԵՐ, երեխայոց հագուստներ, ՎԵՐԱՐԿՈՒ—ԽԱԼԱՏՆԵՐ զարդերով, նոյնպէս ընդունվում են ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐ զինուորական և քաղաքական հագուստների համար: Յոյս ունեմ, որ ինչպէս պատուիրողները նոյնպէս է գնողները ԲԱՒԱԿԱՆ ԿԸ ՄՆԱՆ:

9—75

ՕՐԱՑՈՅՑ

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻ 1879 Թ. համար ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ կարելի է գնել Առաքէլ Մելիք-Քէշմիրեանցից:

2—3

ՄԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ցանկանում է ՖՐԱՆՍԻԵՐԷՆ լեզուի դաս ներ տալ:

Ցանկացողները կարող են դիմել ուղղակի «Մշակի» խմբագրատուն:

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 18. Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ց Ո Յ Ց ԹԻՖԼԻՍ. 1878.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Նոյեմբերի 17-ին)	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	8	53
Հին 82 պր. մ. արծ. 1000 մ.	1630	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 „	1320	—
Վիգրիչնի 5% առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	233	—
Երկրորդ 5% վիգրիչնի »	229	—
Մարսելի կուրսը 245—	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա.	10	30
Վենայի կուրսը աժէ 121 գլ.	100	—
Դուրեմի բարաթը. . .	5	80
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ. . . .	315	—
Փօթի Թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	102	—
Շաքարը բրօցկու . .	7	40
„ միւս տեսակը.	7	30
„ չաքարուազը .	6	—
„ տրանզիտը. .	6	80
„ մաքուր վճարած	12	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից. . .	7	40
Միւս տեսակը հին սերմից.	6	70
Բուրդը Թուշի . . .	8	—
„ Թարաքամի .	4	10
Ալիւր Շորագալու . .	1	80
„ Երևանի. . . .	—	—
Գարին.	1	30
Մոմը բնաճարպի (стеар.)	12	60
Մետաքս Նուխվայ. .	190	—
Կախեթունը. . . .	140	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	40	—
Ցրիզոնը (լասը) Ագուլեաց	55	—
Կոֆէն մոկօի. . . .	27	—
„ լիվանի . . .	23	—
„ մարտինկօյինը	18	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները . . .	1	
Ռուսաստան .	2	
Աւստրիա . .	3	
Անգլիա. . . .	4	
Գերմանիա. . .	2	88
Ֆրանսիա . . .	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդկանների ընդունելութիւնը ցերեկվայ և գիշերվայ ամեն ժամանակ, որը 50 կոպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ: Առանձին սենեակներում ամիսը 30 — 50 րուբլ: Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական:

Երթևեկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 9½ մինչև 11 ժամ առաւօտեան: Բժշկապետ Անանով:

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամին 21 րոպէ առաւօտեան: Մինչև Միխայլօվօ (խառն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րոպէ.

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից . .	9. 21	5. 18
Գորի . . .	11. 58	9. 43
Միխայլօվօ.	1. 29	11. 57
Րիօն . . .	6. 47	
Փօթի . . .	9. 40	
	առաւօտ.	
Փօթիից. . .	9. 13	
Րիօն . . .	12. 13	
Միխայլօվօ. .	5. 39	1 37
Գորի. . .	7. 5	4 8 [?]
Թիֆլիս. . .	9. 31	7 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ .	90	68	38
Գորի. . ,	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ .	5. 22	3, 92	2, 18
Րիօն. . .	9.	6. 75	3. 75
Փօթի . .	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ և թէ ծանր փօստ ամեն տեղ ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 1 և կէսօրից յետոյ 3 ժամից մինչև 7, իսկ կիրակի օրերը հասարակ նամակներ մինչև 10 ժամ առաւօտեան և 3—7 երեկոյեան:

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փօստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր: Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ օրերը: Երևանի տրակտից՝ երկուշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ: Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու ամեն օր: Նուխու տրակտից չորեքշաբթի և կիրակի: Բելիկլիւչի տրակտից երեքշաբթի և շաբաթ.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կոպ.
Բաց նամակ արժէ .	4
Ռուսաստան և Եւրոպայի բոլոր երկիրները նամակը արժէ	8
Ամերիկա	8
Պարսկաստան . .	8
Հնդկաստան . , .	70
Եգիպտոս	27 [?]

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

Հիւանդների ընդունելութիւնը ժամը 9-ից մինչև 1 ժամը կէսօրից յետոյ:

Երկուշաբթի. Լիսիցեվ և Գօրալեվիչ ներքին հիւանդութիւններ, Բակստ վեներական և կաշու հ., Քուչարեանց վիրաբուժական և կանանց հիւանդութիւններ:

Երեքշաբթի. Վէրմիշեվ ներքին հ., Մինկեվիչ վիրաբուժական հ., Բակստ կուրծքի և ներվային հ., Ա. Բախուտով կանանց, երեխաների հ. և մանկաբարձութեան. Բէյխ աչքի հ.:

Չորեքշաբթի. Լիսիցեվ ներքին հ., Բակստ վեներական և կաշու հ.:

Հինգշաբթի. Վէրմիշեվ ներքին հ., Քուչարեանց սիֆիլիտական և միզային գործարանների:

Ուրբաթ. Լիսիցեվ ներքին հ. Բակստ կրծքային և ջղային հ., Ա. Բախուտով կանանց և երեխաների հ. և մանկաբարձութեան:

Շաբաթ. Վէրմիշեվ ներքին հ., Մինկեվիչ վիրաբուժական հ., Բակստ վեներական և կաշու հ., Բէյխ աչքի հիւանդութիւններ:

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—

—ԹԵԼԵԹ. Ուղտաւոր. Նամակը կը տպենք հետևեալ համարում:

—ԱՍՏՐԱԽԱՆ. Գ. Պ. Նամակը ստացանք: Մենք չունենք «կողոպտված փօստ» պիեսան: Դիմեցէք պ. Գ. Զմշկեանին, երևի նա կունենայ:

—ԲՈՐԺՈՄ. Տ. Ս. Ձեր լուրը հնացած է, որովհետև երկրաշարժի մասին հեռագիր ստացանք և տպեցինք:

—Վ. ԱԳՈՒԼԻՍ. Գողթնեցի. Նամակը ստացանք: Ընկերութեան նախագիծը դեռ չենք ստացել:

—ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ. Սուքիաս. Ձեր բոլոր գրուածքները տպեցինք: Շնորհակալ ենք ձեր աշխատութեան համար:

—ԹԻՖԼԻՍ. Մ. Երեք ամսից յետոյ, ինչպէս ասացինք, Թատրօնը պատրաստ կը լինի:

Дозволено Цензурою 17 Ноября 1878 г. Тифлисъ Типографія Мартиросіанца Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ